

Тема 5.4

Права і відповідальність медіа: де баланс?

У цій темі йдеться про права і відповідальність медіа, регулювання та саморегулювання медіасередовища, а також загрози свободі слова і журналістській діяльності. Ключові поняття: суспільний інтерес, замовні матеріали, приватність, журналістська етика, цензура, самоцензура.

Ключові здобутки
у вивченні теми

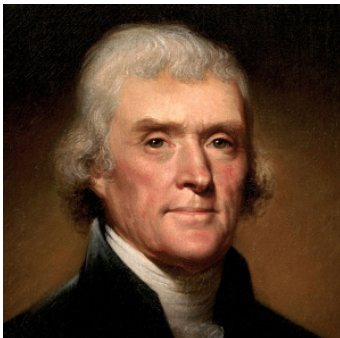
3D

Досліджуємо, які права мають медіа і яка міра їхньої відповідальності.

Розуміємо, як відбуваються процеси регулювання і саморегулювання в медіа.

Діємо, визначаючи рівень достовірності інформації та вчимося розпізнавати неправдиву інформацію.

Громадянська реклама

**Наша свобода залежить
від свободи преси.
Якщо її обмежити, то це означатиме,
що вона буде втрачена.**

Томас Джефферсон,
третій президент США (1801–1809)

■ Хто і з яких причин, на вашу думку, може обмежити свободу слова.

■ Наведіть приклади.

Модуль 1

Чи може преса (медіа) бути всюдисущою: писати і фільмувати що завгодно

У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права і в конституціях більшості держав світу (зокрема й України), йдеться про те, що право на свободу думки і слова та право на збирання, зберігання та поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку.

Стаття 34 Конституції України

«Здійснення цих прав (права на свободу слова та доступ до інформації — ред.) може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

Цікаво знати

Рекомендації експертів Ради Європи щодо захисту приватності у роботі ЗМІ

Медіа можуть збирати і поширювати інформацію про приватне життя публічних осіб за їхньої згоди (публічні особи — це особи, які обіймають посади публічної служби та / або користуються публічними ресурсами, а також особи, які відіграють певну роль у громадському житті — в політиці, економіці, мистецтві, соціальній сфері, спорті чи у будь-якій іншій галузі).

Медіа можуть втручатися у приватне життя публічних осіб без їхньої згоди лише тоді, коли є значний суспільний інтерес, який виправдовує оприлюднення інформації. Звичайна цікавість або пошук сенсацій ніколи не можуть виправдати порушення права на приватність.

Аналізуємо ситуацію

Ббивство Анни Лінд: як реагували медіа

«10 вересня 2003 року... Початок шостої вечора за стокгольмським часом... По всіх каналах шведського телебачення біжить рядок: “Терміново! Екстрено!” Повідомляється, що на міністерку закордонних справ країни Анну Лінд скоєно замах... Невідомий завдав їй кілька ударів ножом, після чого втік з місця злочину. Усе сталося в центрі столиці, в найбільшому супермаркеті, куди Лінд зайшла одна без охорони по дорозі зі служби додому. Важко поранену пані міністра було доставлено до Каролінської лікарні. Трохи пізніше, у щоденній вечірній газеті “Експресен” (“Expressen”), яку читає майже 900 тис. шведів, з’явився репортаж з місця трагедії, який супроводжувався фото з подробицями транспортування пораненої жінки».

Джерело: www.medialiteracy.com.ua

«В Анни залишилося двоє синів (8 та 10 років), і для них бачити такий знімок було справжнім потрясінням, яке ще більше підсилювало отриману від неоправної втрати психологічну травму... Проте, з іншого боку, Лінд була на той час найвпливовішим політиком у країні, жителі якої цілком могли претендувати на отримання усіх новин щодо цієї події».

Йоран Андерсон, шведський медіапедагог

Ознайомтеся з інформацією, висловіть свою думку щодо етичного аспекту висвітлення в медіа цієї трагічної події.

Знайдіть у стрічці новин інформацію про різні події, що трапилися упродовж дня, тижня. Наприклад, замах, катастрофи, злочини тощо. Виберіть окремі з них та проаналізуйте, яким чином журналісти подають цю інформацію.

Визначте, у яких ситуаціях з боку медіа відбувалося порушення прав людини на приватність.

Тема дотримання права приватності у ЗМІ є дискусійною. У цьому і полягає свобода, і чим вищим є її рівень, тим вищим повинен бути рівень відповідальності тих, хто доносить до медіаспоживача інформацію. Вона не має перешкоджати суспільству й кожному з його громадян, вона має бути етичною та правдивою, не спотворювати картину світу й не маніпулювати свідомістю.

Модуль 2

Чи може бути вільною преса, діяльність якої контролюють. Цензура і самоцензура

■ **Цензура** — контроль влади за змістом і поширенням інформації, у деяких випадках — також приватного листування, з метою обмеження або недопущення поширення ідей і відомостей, визнаних владою шкідливими, небажаними для неї або суспільства в цілому.

Журналісти можуть виконувати функцію громадського контролю за умови відсутності на них тиску з боку влади.

Однією з найбільших загроз реалізації свободи слова є цензура.

Цензура в медіа має декілька форм:

- вимога узгоджувати певну інформацію перед її оприлюдненням;
- заборона поширення, перешкоджання тиражуванню і розповсюдженню інформації;
- обмеження доступу аудиторії до тих чи інших медіа.

Відповідно до українського законодавства цензура є забороненою. Цензура характерна для практики тоталітарних режимів і спостерігається також в країнах, що перебувають на шляху до демократизації.

Цікаво знати

Темник — своєрідний наказ про спосіб подання інформації. У 2001–2004 рр. керівництво українських медіа отримували детальні інструкції з Адміністрації Президента щодо того, яким чином треба висвітлювати в новинах політичні події в Україні (що ігнорувати, а на що звертати увагу). Ці темники мали на меті висвітлювати у ЗМІ діяльність влади в позитивному світлі.

Дискусія

Війна та свобода слова

Починаючи від весни 2014 року триває війна росії проти України. В останні роки українське суспільство активно обговорює: чи має право держава додатково обмежувати свободу преси і доступ до інформації при висвітленні воєнних дій.

ДПС не пустила в Україну журналістів з Італії, Чехії та Росії

Державна прикордонна служба не допустила для в'їзду в Україну громадян Італії, Чехії та росії, які планували висвітлювати події 2 травня 2018 року в Одесі.

Про це повідомляє прес-служба Держприкордонслужби.

Зазначається, що впродовж лише 1 травня ДПС 2018 року не допустила в'їзду в Україну проросійськи налаштованих осіб — громадян Італії, Чехії та росії.

«Двох іноземців не пропущено через кордон в аеропорту „Бориспіль” на підставі інформації, яка надійшла від інших правоохоронних органів. Йдеться про те, що не пропущені громадяни Італії та Чехії, які неправдоподібно висвітлювали події, що відбувалися протягом останнього періоду в Україні», — сказано в повідомленні.

Джерело: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/2/7179295/>

Проаналізуйте ситуацію. Яким є ваше ставлення до таких подій? Обґрунтуйте свою позицію.

Наведіть приклади з історії, коли розвинуті демократії застосовують заходи щодо обмеження права на доступ та поширення інформації й свободу слова в умовах ведення військових дій.

Вільна преса буває доброю чи поганою, це правильно. Але ще більш правильним є те, що невільна преса буває тільки поганою.

Альбер Камю

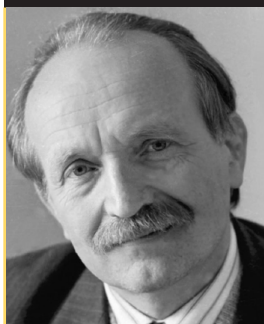
Модуль 3

Журналістика — під прицілом

Право збирати, обробляти і передавати інформацію без обмежень і втручання органів державної влади — одне з основних прав людини.

Щороку у різних частинах світу журналістів, авторів та звичайних громадян переслідують за висвітлення «заборонених» тем. Якщо раніше жилет з написом «Преса» захищав, то сьогодні він робить його власника мішенню.

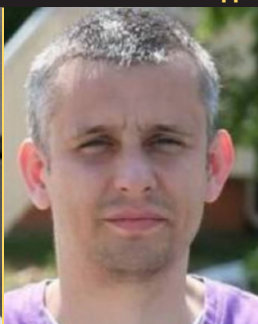
ВБИТИ ЗА ПРАВДУ

**В'ячеслав
Чорновіл**

**Георгій
Гонгадзе**

**В'ячеслав
Веремій**

**Павло
Шеремет**

**Ганна
Політковська**

Web-активність

Знайдіть в інтернеті та дослідіть, у яких країнах найбільше ув'язнених чи вбитих журналістів. Із чим це, на вашу думку, пов'язано.

Складіть перелік журналістів України, які впродовж останніх років були вбиті чи на їхнє життя були здійсненні замаху. Дізнайтеся більше про їхню діяльність та можливі мотиви переслідувань.

Реалізуємо набуті знання та досвід

На Web-сторінці Комісії з журналістської етики розміщено «Етичний кодекс українського журналіста». Відвідайте сайт, ознайомтеся із текстом кодексу та дізнайтеся основні принципи діяльності журналістів/журналісток, яким чином можна подати скаргу на діяльність медіа і журналістів/журналісток.